

УДК: 159.9+316.4

Ірина Михайлівна Пивоварчик,
кандидат психологічних наук, в. о. доцента кафедри теорії та методики практичної психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ТА ПІДТРИМКА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто проблему психологічної корекції та підтримки міжособистісних відносин підлітків. Розкрито залежність комунікативних проблем від самооцінки підлітків. Окреслено шляхи, принципи і методи корекції та підтримки міжособистісних відносин у підлітковому віці.

Ключові слова: спілкування, підлітки, міжособистісні відносини, самооцінка, психологічна корекція та підтримка.

Серед різноманіття проблем сучасної української психології, спілкування є однією із найпопулярніших галузей дослідження, оскільки виступає одним із найважливіших чинників ефективності людської діяльності у будь-якій сфері.

У зв'язку з вирішенням завдань виховання підростаючого покоління актуальним є питання обліку вікових особливостей спілкування підлітків, і в той же час формування їх особистості в цьому процесі. Як свідчать результати психологічних досліджень [1-5 та ін.], саме в спілкуванні, і, перш за все, під час спілкування із представниками референтних груп (батьками, педагогами, однолітками та ін.) відбувається становлення особистості, формування найважливіших її властивостей, етичної сфери, світогляду.

Психолого-педагогічними проблемами спілкування і міжособистісних відносин займалися О. С. Богданова і В. І. Петрова, А. А. Бодальов, О. М. Леонтьєв, Ю. П. Азаров, Л. І. Божович та ін.). Як самостійний предмет дослідження в різних аспектах, педагогічне спілкування представлено в роботах М. А. Березовіна, В. П. Бітуєва, Г. Г. Гусєва, К. В. Вербової, С. В. Белохвостової, П. Р. Галузо, Я. Л. Коломенського, А. А. Амелькової та багатьох інших відомих психологів і педагогів. Зміст і структуру розуміння підлітками своїх батьків аналізує Н. Я. Привалова. Одержані нею дані допомагають осмислити характер міжособистісних відносин між дітьми і батьками в сім'ї і, таким чином, виявити резерви формування особистості підлітка.

Виховання дітей — нелегка задача, і сьогодні більшість батьків стикається з величезними труднощами. Найбільш гостро вони виявляються в підлітковому віці - періоді переходу дитини з дитинства в доросле життя. Останнім часом кількість самогубств серед підлітків так сильно зросла, що це стало однією з найчастіших причин смертності у віці від 14 до 20 років. Крім того, в останні декілька років збільшився рівень підліткової злочинності, дитячої вагітності, наркоманії і зараження хворобами, що передаються статевим шляхом. Особливу тривогу викликають прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, духовна дезори-

єнтованість підлітків, зростання серед них жорстокості, агресивності, потенційної конфліктності.

Більшість існуючих досліджень [1, 3 - 5 та ін.] в даній предметній площині так чи інакше сходяться у визнанні того величезного значення, яке має для підлітків спілкування з однолітками, оскільки воно знаходиться в центрі життя підлітка, багато в чому визначає решту сторін його поведінки та діяльності.

Тому, дуже важливо своєчасно виявити й усунути причини, які викликають ускладнення процесу спілкування підлітків. Саме цим обумовлена актуальність роботи «Психологічна корекція і підтримка міжособистісних відносин підлітків».

Метою нашої роботи є розробка рекомендацій профілактики і подолання міжособистісних проблем у середовищі підлітків засобами психологічної корекції.

Обрані тема та мета зумовили необхідність поставити наступні завдання:

- 1) проаналізувати сучасну психолого-педагогічну літературу з проблеми спілкування та міжособистісних проблем підлітків;
- 2) вивчити особистісні особливості підлітків з метою встановлення залежності комунікативних проблем від особистісних особливостей;
- 3) розробити психолого-педагогічні рекомендації з профілактики і подолання міжособистісних проблем підлітків.

Об'єктом дослідження виступають міжособистісні відносини підлітків.

Предметом дослідження є психологічна корекція і підтримка міжособистісних відносин підлітків.

Теоретичним підґрунтям дослідження виступили праці учених з проблеми спілкування і його ролі в становленні особистості (Б. Г. Ананьєва, О. М. Леонтьєв й ін.), особливостей спілкування і міжособистісних відносин підлітків (О. С. Богданов і В. І. Петров, А. А. Бодальов, О. М. Леонтьєв, Ю. П. Азаров, Л. І. Божович та ін.), ролі сім'ї і міжособистісних відносин з однолітками в особистісному розвитку підлітка (Н. Я. Привалова).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в роботі

з підлітками при формуванні міжособистісних відносин і корекції особистісного розвитку в роботі психологічних служб системи освіти та рекреації дитинства та молоді.

Мета і завдання зумовили необхідність використання комплексу теоретичних та емпіричних методів, що відповідають змісту, проблемі та етапам дослідження, до якого входять: 1) теоретичні (теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних); 2) емпіричні (спостереження, експеримент); 3) методи статистичної обробки даних. Комплекс психодіагностичних методик склали: соціометричний метод, дослідження мотивації соціометричних виборів, методика самооцінки якостей особистості (Т. Дембо-Рубінштейн).

У сучасних умовах спілкування виступає одним із найважливіших чинників ефективності людської діяльності. Підлітковий вік, у свою чергу, є найбільш сприятливим періодом удосконалення комунікативних навичок. Тому, дуже важливо своєчасно виявити і усунути фактори, що спричиняють ускладнення саме у підлітків під час спілкування.

У науковій літературі [3 та ін.] підлітковий період розглядається як проміжний ступінь між дитинством і дорослим життям, причому проходить він для кожного по-різному і в різний час, але, врешті-решт, більшість підлітків знаходить зрілість.

Підлітковий вік називають перехідним, тому що протягом цього періоду відбувається своєрідний перехід від дитинства до дорослості, від незрілості до зрілості, який пронизує всі грані розвитку підлітка: анатомо-фізіологічну будову, інтелектуальний, етичний розвиток, а також різноманітні види його діяльності [4]. Як правило, в цьому віці у підлітків виникають проблеми з дорослими, зокрема з батьками. Батьки продовжують дивитися на свою дитину як на маленьку, а вона намагається вирватися з-під цієї опіки. Тому взаємини з дорослими звичайно характеризуються підвищеною конфліктністю, посилюється критичність відносно до думок дорослих, але при цьому стає більш значущою думка однолітків [2 та ін.].

Як свідчать результати багатьох досліджень [3, 4 та ін.] існує безліч причин виникнення міжособистісних проблем у середовищі підлітків. Погана передача інформації є як причиною, так і наслідком міжособистісних проблем. Вона може діяти як каталізатор проблемної зони, заважаючи окремим підліткам або групі зрозуміти ситуацію або позиції інших. Серед найпоширеніших проблем передачі інформації, що викликають ускладнення комунікації виступають наступні: неоднозначність критеріїв якості, нездатність точно визначити взаємозалежність підлітків між собою, а також пред'явлення несумісних між собою вимог. Ці проблеми можуть виникати або заглиблюватися у зв'язку з нездатністю підлітків сформулювати і довести до відома однолітків точний опис свого світосприйняття.

Аналіз літературних джерел [2, 3, 4 та ін.] свідчить, що ще однією підставою для проблем може виступати незбалансованість соціального положення підлітка в групі. Ситуація має місце, коли соціальна функція не підкріплена повною мірою засобами і відповідно - положенням у групі.

Важливим питанням при вивченні характеристик внутрішньогрупових взаємовідносин підлітків є виявлення безпосередньо їх структури та змісту. Це можна здійснити виходячи з аналізу соціальної ситуації розвитку групи.

Як свідчать багаточисельні дослідження, підліткова група здійснює взаємну корекцію поведінки відповідно до засвоєних нею соціальних норм. Якщо дитина діє відповідно до цих норм, то вона оцінюється іншими дітьми позитивно, якщо відходить від них, то виникають «скарги» дорослому, продиктовані бажанням підтвердити норму.

Взаємозв'язок статусу і успішності учнів має свою психологічну підставу. Успішність для школярів виступає показником рівня інтелектуальних і вольових властивостей особистості. Хороші відмітки виступають як соціальна оцінка компетентності учнів у різних галузях знань, їх відповідальності, цілеспрямованості, товариськості, а саме це високо цінується в групах школярів.

Отже, теоретичний аналіз проблеми обумовив емпіричний шлях дослідження, який було реалізовано наступним чином:

1 етап - дослідження міжособистісних стосунків і соціального статусу кожної дитини в групі (методом соціометрії);

2 етап - вивчення самооцінки підлітків;

3 етап - аналіз, обробка, інтерпретація результатів дослідження.

В експерименті брали участь дві групи підлітків по 25 осіб 5-х класів (10-11 років) загальноосвітньої школи № 61, Суворовського району м. Одеси.

У якості експериментальної групи "А" були обрані учні 5-го «А» класу, що навчаються за традиційною програмою. Усього в кількості 25 осіб, 12 дівчат і 13 хлопчиків. Особливість цього класу полягала в тому, що цей колектив є «збірним», тобто діти почали вчитися разом тільки з п'ятого класу.

В експериментальну групу "Б" попали діти, котрі навчалися в 5-му «Б» класі (за традиційною програмою), в кількості 25 осіб, 13 дівчат і 12 хлопчиків. Діти зазначеного колективу навчаються разом з першого класу.

На першому етапі нами був використаний метод соціометрії. Для того, щоб використовувати кількісні характеристики при вивченні соціальних взаємодій у групі застосовується так звана соціометрична процедура, або соціометрія.

На другому етапі для вивчення самооцінки, нами була застосована методика вивчення самооцінки якостей особи Т. Дембо-Рубінштейн.

Соціометричний експеримент проводився в гру-

повій формі. Учням розповіли про тему та мету дослідження, надали опис і усну інструкцію. Всі учасники експерименту були відкриті та проявили бажання брати участь в експерименті. В інструкції були підкреслені наступні моменти, кожний заповнює свій лист самостійно, не радячись із сусідом і не роздумуючи вголос. Учасники експерименту мали достатньо часу для обдумування відповідей.

Дослідження самооцінки якостей особистості проводилося в індивідуальній формі. Кожному була розкрита тема і мета дослідження, надано опис й інструкція, достатньо часу для обмірковування.

Учні обох експериментальних груп виявили цікавість до теми, задумувалися над питанням «Чому я ставлю саме цю якість на перше місце?».

У результаті проведеного соціометричного дослідження в групі дітей молодшого підліткового віку, вивчаючи особливості міжособистісних відносин, ми визначили наступні результати статусного розподілу підлітків:

- у експериментальній групі "А": лідери - 9 випробуваних; ті, яким віддається перевага - 3 випробуваних; знехтувані - 8 випробуваних; знедолені - 5 випробуваних;
- у експериментальній групі "Б": лідери - 7 випробуваних; ті, яким віддається перевага - 7 випробуваних; знехтувані - 7 випробуваних; знедолені - 4 випробуваних.

Виходячи з одержаних даних можна зробити наступні висновки: у експериментальній групі "А" більше 50% дітей, які мають несприятливий статус, а 48% відносяться до першої та другої статусних груп. У той же час в експериментальній групі "Б" більше 50% дітей мають сприятливий статус, тобто відносяться до першої та другої статусних груп, а 44% мають третій і четвертий статус.

Розглянувши окремо результати хлопчиків і дівчат за визначенням соціометричного статусу очевидно, що в експериментальній групі "А" 38% хлопчиків мають першу статусну категорію (лідери), що на 13% більше, ніж в експериментальній групі "Б" (25%). Також зафіксовано, що 8% хлопчиків експериментальної групи "А" відносяться до тих, яким віддається перевага, а в експериментальній групі "Б" їх - 25%. До третьої статусної категорії належать 23% в експериментальній групі "А" і 33% в експериментальній групі "Б". До четвертої статусної категорії відносяться 31% хлопчиків експериментальної групи "А", що на 14% менше ніж в експериментальній групі "Б" (17%).

Порівнявши дані також можна зазначити, що у експериментальній групі "А" 34% дівчат мають першу статусну категорію, а в експериментальній групі "Б" - 31%. Щодо тих, кому віддається перевага відносяться 8% дівчат в експериментальній групі "А" і 31% в експериментальній групі "Б". Третю статусну категорію мають 50% дівчат в експериментальній групі "А" і 23% в експериментальній групі "Б". До категорії знедолені відносяться в експериментальній групі "А"

8% і в експериментальній групі "Б" 15%.

Проаналізувавши одержані результати за визначенням соціологічного статусу кожного члена групи можна дійти висновку, що в експериментальній групі "Б" емоційний клімат групи для кожного вихованця більш теплий та сприятливий, ніж в експериментальній групі "А".

В експериментальній групі "А" рівень благополуччя взаємостосунків (РБВ) можна визначити як низький, оскільки в групі переважають діти з несприятливим статусом - 52%.

У експериментальній групі "Б" РБВ — високий, оскільки більшість дітей знаходиться в сприятливих (1 і 2) статусних категоріях - 56%.

Таким чином, низький РБВ в експериментальній групі "А" вказує на неблагополуччя більшості дітей в системі міжособистісних відносин, їх незадоволеність в спілкуванні, визнанні однолітками.

Отримані результати експериментальні групи "А" можна вважати менш благополучними, оскільки індекс ізольованості в групі "А" - 20%, в групі "Б" - 16%, тобто статусну категорію знедолені в групі "А" мають 5 випробуваних, в групі "Б" - 4.

Аналіз отриманих результатів дозволив виявити, яким чином діти мотивували свій вибір. При проведенні соціометричного дослідження хлопчикам було запропоновано позначити свої вибори одним, або декількома із запропонованих мотивів. Аналіз результатів дозволяє дійти висновків, що переважаючими є мотиви "Тому, що він веселий і з ним можна спілкуватися" і "Тому, що мені потрібен такий друг /подруга/". Така мотивація дуже характерна для підліткового віку - міжособистісні відносини поступово виходять на перший план. Жодного разу не були названі мотиви: "Тому, що ми разом ходимо на одну секцію" і "Тому, що ми разом відпочивали влітку", хоча це просто могло не мати місця. Великий відсоток має мотив "на наявність певних високо цінуваних якостей у дитини", наприклад мотив "Тому, що він не жадібний" був названий в експериментальній групі "А" - 22 рази, експериментальній групі "Б" - 21 раз і знаходиться на третьому місці "по популярності". Систематизація даних показала, що визначення мотивів виборів практично не залежить від статусу дитини (звичайно, дитина не знає свого статусу). Знання все ще "мають ціну" у цих хлопчиків - мотив "тому, що він багато знає" був названий як представником "лідерів", так і представником "знедолених". Практично не була помічена будь-яка диференціація вибору мотивів залежно від статевої приналежності опитаних, тобто мотиви хлопчиків і дівчат практично не відрізняються. У результаті можна зробити наступні висновки - в основі мотиву вибору як правило знаходяться дружні відносини, а також виявляється інтерес до спільної діяльності з цією дитиною.

При дослідженні статевої диференціації міжособистісних відносин школярів даних експериментальних груп виявлено, що у експериментальній групі "А"

були виявлені взаємозв'язки між хлопчиками і дівчатами, які можна назвати взаємною симпатією, також у зазначеній групі спостерігаються явища "нерозділеного кохання": в більшості випадків хлопчики обирають дівчат. Помічено також, що в групі дівчат існує один "знедолений" - це член групи номер вісім, а в групі хлопчиків їх дещо більше - це члени групи під номерами 3, 17, 10, 23. В експериментальній групі "Б" відношення зав'язані на першій і другій статусних категоріях; виявлені взаємозв'язки в групах хлопчиків і дівчат, одна з них визначається як взаємна симпатія (причому хлопчик і дівчинка відносяться до різних статусних категорій), також в групі спостерігаються явища "нерозділеного кохання"; як в групі дівчат, так і в групі хлопчиків існують свої "пригноблені" - це члени групи під номерами 2, 3, 9, 10.

Після аналізу та інтерпретації даних за методикою Т. Дембо-Рубінштейн (визначення самооцінки якостей особистості) були одержані наступні результати:

- в експериментальній групі "А" із загальної кількості дітей: 28% мають високий рівень самооцінки; 56% мають середній рівень самооцінки; 16% мають низький рівень самооцінки;

- в експериментальній групі "Б" із загальної кількості дітей: 36% мають високий рівень самооцінки; 52% мають середній рівень самооцінки; 12% мають низький рівень самооцінки. Розглянувши окремо хлопчиків і дівчат бачимо, що у хлопчиків експериментальної групи "А" рівень високої самооцінки складає 38,5%, а у хлопчиків експериментальної групи Б - 33,3%. Кількість хлопчиків з середнім рівнем самооцінки більша (58,3%) в експериментальній групі "Б", ніж хлопчиків експериментальної групи "А" (38,5%). Рівень низької самооцінки у хлопчиків експериментальної групи "А" складає 23%, а у хлопчиків експериментальної групи "Б" - 9%.

Розглядаючи результати отримані серед дівчат за визначенням рівня самооцінки було зафіксовано наступне: у дівчат експериментальної групи "А" рівень високої самооцінки складає 16,6%, а експериментальної групи "Б" - 38,5%. Рівень середньої самооцінки у дівчат експериментальної групи "А" дорівнює 74,4%, у дівчат експериментальної групи "Б" - 46,2%. У представниць експериментальної групи "А" рівень низької самооцінки складає 9%, а експериментальної групи "Б" - 15,3%.

Зіставляючи статусне положення кожної дитини групи з рівнем самооцінки, ми одержали наступні результати. В експериментальній групі "А" із загальної кількості дітей першого статусу (лідери) 78% дітей мають високий рівень самооцінки і 22% мають середній рівень самооцінки. Усі діти, що знаходяться в другому статусі (ті, кому віддається перевага) мають середній рівень самооцінки. 100% дітей, що відносяться до третьої статусної категорії мають середній рівень самооцінки. Серед всіх дітей, що знаходяться в четвертій статусній категорії (знедолені) - 80% мають низький і 20% дітей - середній рівень самооцінки.

В експериментальній групі "Б" із загальної кількості дітей першого статусу (лідери) 71% мають високий рівень самооцінки і 29% - середній. Серед всіх дітей, що знаходяться в другому статусі (віддається перевага), 57% мають високий рівень самооцінки і 43% - середній. Всі діти, яких віднесли до третьої статусної категорії мають середній рівень самооцінки. Серед всіх дітей, що знаходяться в четвертій статусній категорії (знедолені), 25% мають середній і 75% - низький рівень самооцінки.

У результаті дослідження зв'язку самооцінки школяра з його статусним положенням в системі міжособистісних відносин ми дійшли наступних висновків: по-перше, самооцінка підлітка в цілому тим нижче, чим нижче його статусне положення в групі, проте зміни самооцінки при переході з однієї статусної групи в іншу незначні.

По-друге, в обох експериментальних групах існує декілька взаємозв'язків, які можна визначити як "взаємна симпатія" між хлопчиками і дівчатами, а також у групах спостерігаються явища "нерозділеного кохання".

По-третє, мотивація вибору в більшості випадків визначається бажанням спілкуватися, мати спільних друзів.

Отримані результати обумовлюють необхідність пошуку психолого-педагогічних рекомендацій щодо психологічної підтримки та корекції міжособистісних проблем підлітків. Аналіз літературних джерел свідчить, що ця діяльність повинна бути спрямована на конкретного підлітка та сприяти рішення його індивідуальних проблем за допомогою вивчення його особистості та навколишнього соціуму; пошуку адекватних способів спілкування з ним; виявлення засобів, що допомагають підлітку самостійно вирішувати свої проблеми [1].

Діяльність психологічної підтримки і супроводу може бути реалізована у вигляді комплексу профілактичних, реабілітаційних заходів, а також шляхом організації різних сфер життєдіяльності дітей і спирається на наступні принципи:

- індивідуально-особистісний підхід до дитини;
- опора на позитивні сторони особистості дитини;
- об'єктивність підходу до дитини;
- конфіденційність.

Аналіз особливостей психолого-педагогічної коректувальної системи виховання підлітків дозволяє виділити основні напрями в діяльності психолога при роботі з підлітками, що опинилися в конфліктній ситуації:

- 1) діяльність стосовно підвищення рівня соціальної адаптації підлітка за допомогою його особистісного розвитку;
- 2) діяльність стосовно профілактики міжособистісних проблем в середовищі підлітків, що включає їх навчання і виховання з метою формування у них негативного відношення до конфліктів;
- 3) діяльність щодо освіти батьків із метою оздо-

рування сім'ї, її побуту і культури взаємостосунків між членами;

4) діяльність стосовно соціально-психологічної реабілітації;

5) посередницьку діяльність між дитиною і навколишнім соціумом щодо подолання явищ дезадаптації.

У своїй діяльності психолог може виступити в трьох основних ролях:

- радника, що інформує підлітків про важливість і можливість їх безконфліктної взаємодії в своєму середовищі (групі);

- консультанта, котрий роз'яснює питання сімейного, трудового, адміністративного і кримінального законодавства;

- захисника, який діє у випадках порушення прав підлітка з боку найближчого його оточення.

Найбільш широко в коректувальній психолого-педагогічній діяльності при вирішенні міжособистісних проблем в середовищі підлітків використовуються метод переконання, який може конкретизуватися у вигляді лекцій, бесід, диспутів, розповідей, позитивного прикладу.

Разом із переконанням, як свідчать літературні джерела [3 та ін.], одним із перспективних методів рішення міжособистісних проблем в середовищі підлітків є організація роботи з ними в тренінгових групах. Як вже зазначалося, підлітки не так часто приходять до психолога та педагога зі своїми проблемами самостійно. Ще рідше вони намагаються вирішити власні проблеми, якщо їх привели батьки або вчителі. А, відвідуючи тренінги в групі однолітків, вони відчувають себе комфортно і в безпеці.

Душевні проблеми, труднощі спілкування і взаєморозуміння, сакраментальне питання про значення власного існування хвилюють не тільки підлітків. Але саме в підлітковому віці ці питання і починають виникати [4]. Тому організація роботи підлітків у групах психологічного тренінгу така актуальна саме в підлітковому віці.

Цілі тренінгової роботи можуть бути вельми різноманітними, відображають різносторонність процесів, що відбуваються. Спираючись на думку відомих фахівців, виділимо загальні цілі, котрі об'єднують різні за спрямованістю і змістом тренінгові групи:

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева, Г.М. Социальная психология / Галина Михайловна Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 362 с.

2. Березин, С.В. Психологическая коррекция в условиях межличностного конфликта подростков / Сергей Викторович Березин. - Самара, 1996. – 184с.

3. Ключева, Н. Учим детей общению. Характер, коммуникабельность. Популярное пособие для родителей и педагогов / Н.В. Ключева, Ю.В. Касаткина. -

- дослідження міжособистісних проблем підлітків-учасників групи і надання допомоги для їх вирішення;

- поліпшення суб'єктивного самопочуття і зміцнення психічного здоров'я;

- розвиток самосвідомості та самодослідження учасників для корекції або попередження емоційних порушень;

- вивчення ефективних способів міжособистісної взаємодії для створення основи більш гармонійного спілкування з людьми;

- сприяння процесу особистісного розвитку, реалізації творчого потенціалу.

Таким чином, можна зазначити, що рівень розвитку колективних відносин визначає специфіку процесів індивідуалізації. У класах, де взаємовідносини засновані на довірі, взаємодопомозі, відповідальності, проявах самобутності, незалежно від статусу членів групи, діти зустрічають підтримку і сприяють інтеграції особистості в групу. Тому, такою, що збагатилася виявляється не тільки особистість, яка проявляє творчу ініціативу, сміливість у відмові від негативних традицій, але і колектив. У групах із низьким рівнем колективних відносин прояви індивідуальності присікаються без урахування їх етичного змісту.

Кожен підліток психологічно належить до декількох груп: сім'ї, шкільного класу, дружніх компаній і т. ін. Якщо цілі та цінності груп не суперечать одна одній, формування особистості підлітка проходить в однотипних соціальних умовах. Суперечність норм і цінностей різних груп ставить підлітка в позицію вибору. Етичний вибір може супроводжуватися міжособистісними та внутрішньоособистісними конфліктами.

Із безлічі сфер спілкування підлітком виділяється референтна група однолітків, думку яких він враховує і на думку якої орієнтується у важливих для себе ситуаціях.

Аналізуючи причини міжособистісних проблем у середовищі підлітків, можна зробити висновок про те, що часто в їх основі лежать індивідуально-психологічні особливості спілкування - інтелектуальні, вольові, особистісні. Діти з низьким статусним положенням як правило мають більш низьку самооцінку, ніж діти, що мають високий статус.

Ярославль, Академия развития, 1996. – 154с.

4. Лисецкий, К.С. Психология межличностного конфликта в старшем школьном возрасте / Константин Сергеевич Лисецкий. - Самара, 1996. – 248с.

5. Сгурская, Л.В. Диагностика межличностных отношений подростков и старшеклассников / Л.В.Сгурская, Тамарский Г.С. - Калининград, 2005. – 122с.

REFERENCES

1. Andreyeva, G. M. (2007). *Sotsialnaya psikhologiya [Social psychology]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].
2. Berezin, S. V. (1996). *Psikhologicheskaya korektsiia v usloviyakh mezhlchnostnogo konflikta podrostkov [Psychological correction under conditions of teenagers's interpersonal conflict]*. Samara [in Russian].
3. Kliueva, N. V., & Kasatkina, Yu. V. (1996). *Uchim detei obschcheniyu. Kharakter, kommunikabelnost [Teaching children how to communicate. Character, sociability]*. Yaroslavl: Akademiia razvitiia [in Russian].
4. Lisetskiy, K. S. (1996). *Psikhologiya mezhlchnostnogo konflikta v starshem shkolnom vozraste [Psychology of interpersonal conflict in senior school age]*. Samara [in Russian].
5. Sgurskaya L. V., & Tamarskiy, G. S. (2005). *Diagnostika mezhlchnostnykh otnosheniy podrostkov i starshklassnikov [Diagnosis of teenagers and seniors school students' interpersonal relationships]*. Kaliningrad [in Russian].

Ирина Михайловна Пивоварчик,

кандидат психологических наук, и.о. доцента кафедры теории и методики практической психологии,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ И ПОДДЕРЖКА МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ ПОДРОСТКОВ

В статье рассмотрена проблема психологической коррекции и поддержки межличностных отношений подростков. Цель работы состояла в том, чтобы разработать рекомендации для предотвращения и преодоления межличностных проблем у подростков посредством психологической коррекции. Показано, что причинами межличностных проблем у подростков могут выступать недостаток коммуникации, структура и содержание общения, социальный дисбаланс в подростковой группе и др. В эксперимент были вовлечены две группы подростков 10-11 лет (25 человек). В качестве комплексных психодиагностических методов были использованы такие: социометрический метод, изучение мотивации социометрических выборов, метод самооценок личностных черт (Т. Дембо-Рубинштейн). В результате исследования связи самооценки подростков с их статусным положением в системе межличностных отношений были сделаны следующие выводы: во-первых, самооценка подростка тем ниже, чем ниже его статусное положение в группе, при этом изменение самооценки при переходе из одной статусной группы в другую незначительны. Во-вторых, в обеих экспериментальных группах выявлены некоторые отношения, которые могут быть определены как «взаимная симпатия» между мальчиками и девочками, а также в группах выявлены отношения «неразделенной любви». В-третьих, мотивация выборов в большинстве случаев определялась желанием общаться, иметь общих друзей. Показано, что психологическая поддержка и коррекция межличностных проблем подростков должны быть сосредоточены на конкретном подростке и способствовать решению его индивидуальных проблем при помощи изучения его личности и окружения, с целью поиска адекватных способов общения с ним и выявления инструментов, которые могут помочь подростку решить собственные проблемы. Определено, что в основе межличностных проблем подростков часто лежат индивидуально-психологические особенности общения – интеллектуальные, волевые, личностные. Таким образом, дети с низким статусным положением имеют более низкую самооценку, чем дети с высоким статусом.

Ключевые слова: общение, подростки, межличностные отношения, самооценка, психологическая коррекция и поддержка.

Iryna Pyvovarchyk,

PhD (Candidate of Psychological Sciences), Acting Associate Professor,
Department of Theory and Methods of Practical Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine

PSYCHOLOGICAL CORRECTION AND SUPPORT OF TEENAGERS' INTERPERSONAL RELATIONSHIPS

The article considers the problem of psychological correction and support of teenagers' interpersonal relationships. The aim of this study is to work out recommendations to prevent and overcome interpersonal problems, which teenagers have, by means of psychological correction. It is shown that teenagers' interpersonal problems can be caused by lack of communication, communication structure and content, social imbalance in a teenage group and other reasons. Two groups of teenagers aged 10-11 years (25 people) were involved in the experiment. The following integrated psychodiagnostic methods were used: the sociometric method, studying sociometric choices motivation, methods of personality traits self-evaluation (T. Dembo-Rubinstein). As a result of studying the connection between teenagers' self-

esteem with their status in the system of interpersonal relationships, the following conclusions were made: first, the lower teenager's status in the group is, the lower his/her self-esteem will be, however, the change of self-esteem during the transition from one status group to another is negligible. Secondly, in both experimental groups some relationships that can be defined as "mutual affection" between boys and girls as well as the relationship of "unanswered love" were revealed. Thirdly, the choices motivation in most cases was determined by the desire to communicate, to have mutual friends. It is shown that psychological support and correction of teenagers' interpersonal problems should be focused on the definite teenager and contribute to the solution of his/her individual problems by examining his/her personality and environment with the aim of finding adequate ways to communicate with him/her and detecting the tools which can help this teenager to solve his/her own problems. It is determined that teenagers' interpersonal problems often base on the individual psychological characteristics of communication: intellectual, volitional, and personal. Thus, children with the low status have lower self-esteem than children with the high one.

Keywords: communication, teenagers, interpersonal relationships, self-esteem, psychological correction and support.

Подано до редакції 30.01.2015

Рецензент: доктор психологічних наук, професор О. Я. Чебикін
